

W kamieniu wykute. Epitafia, nagrobki i tablice poświęceniowe w kościele pokolegiackim pw. św. Michała Archanioła i Nawiedzenia NMP w Wieluniu¹

Kościół farny pw. św. Michała Archanioła, początkowo jako drewniany, powstał w końcu XIII wieku. Pierwszy znany ze źródeł historycznych zapis o występowaniu miejscowego proboszcza, a tym samym istnieniu kościoła i parafii, pochodzi z 1308 r. W czasach panowania króla Kazimierza Wielkiego, z pewnością po pożarze miasta w 1335 r., świątynia odrodziła się jako budowla murowana. Była orientowana i usadowiona w południowo-wschodniej części starego miasta; fasadą wychodziła w kierunku rynku. Stopniowo poddawano ją rozbudowie. Ostatecznie osiągnęła znaczące rozmiary, wynoszące 48,5 m długości i 25,5 m szerokości. W 1420 r. arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Trąba, podkreślając stale wzmacnianą rangę kościoła, obdarzył go godnością kolegiacką, przenosząc tytuł z kościoła św. Wojciecha z pobliskiej Rudy. Stamtąd także przeniósł drugie wezwanie: Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. W wieluńskiej kolegiacie modlili się władcy Polski, a w wśród nich król Władysław Jagiełło, a także prymas Jan Łaski² oraz kronikarz ks. Jan Długosz. W kryptach kolegiaty pochowano wielu dobrodziejów kościoła. Znajdowały się tam groby m.in. rodziców wspomnianego dziejopisarza oraz znamienitych przedstawicieli rodzin Rado-

---

JAN KSIĄŻEK – mgr historii, dyrektor Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, członek Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego.

¹ Tekst jest przeredagowanym fragmentem artykułu: J. KSIĄŻEK, *Zabytki ruchome kościoła parafialnego i ich dzieje w XIX i XX wieku*, w: *Siedem wieków fary wieluńskiej*, red. J. Książek, Wieluń 2009, 46-58.

² J. ŁASKI, *Liber beneficiorum archidioecesis gnesnensis*, t. 2, wyd. J. Łukowski, Gniezno 1881, 92-110; J. ZWIĄZEK, *Parafia kolegiacka w Wieluniu w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, RW 1 (2001), 43-78.

szewskich i Olszowskich. W kolejnych stuleciach kościoł wielokrotnie rozbudowywano, czasami związane to było z licznymi pożarami. W latach zaborów i nowych rozgraniczeniach diecezji w Polsce, w 1819 r. skasowano kapitułę kolegiacką w Wieluniu. Fara odgrywała jednak w dalszym ciągu bardzo ważną rolę organizacyjną i duchową dla rozległej ziemi wieluńskiej.

Zbrodniczy atak niemieckiego lotnictwa na bezbronny, przygraniczny wówczas Wieluń, dokonany wczesnym rankiem 1 września 1939 r., nie oszczędził Matki Kościołów Ziemi Wieluńskiej. Eksplozje kilku bomb częściowo zniszczyły północną i południową stronę kościoła, spowodowały tym samym spękania ścian górującej nad rynkiem wieży dzwoniczej. Okupanci niemieccy niebawem zdecydowali się na całkowite unicestwienie budowli. Stało się to wczesną wiosną 1940 r., po wcześniejszym zainstalowaniu ładunków wybuchowych. Zaledwie rok od tragicznego września po wieluńskiej farze, będącej miejscem spoczynku szlachty i mieszczan, w tym rodziców kronikarza Jana Długosza, nie było już śladu. Mocno rozproszona część ocalonego wyposażenia trafiła do innych kościołów na terenie miasta oraz nowo wzniesionych w Ożarowie i Ostrówku. Los wielu obiektów ruchomych nie jest znany do dzisiaj. Na miejscu dawnej kolegiaty okupanci wzniesli trzy duże drewniane baraki, służące podporządkowywaniu podbitego kraju. Zainstalowali w nich Arbeitsamt (Urząd Pracy) i Kreis Wirtschaftsamt (Powiatowy Wydział Gospodarczy). Te bez mała koszarowe budynki przetrwały w tym miejscu do lat 70. XX wieku. W latach 1988-1991 teren poddano badaniom archeologicznym, a następnie w znacznej części (oprócz kaplicy Olszowskich) zrekonstruowano fundamenty i zarys murów kościoła. Od tamtego czasu to uświęcone miejsce mówi o tragicznej historii miasta. Jest także przestrzenią *sacrum*, w której odbywają się najważniejsze w życiu miasta uroczystości o charakterze religijnym i patriotycznym. Tam, w czasie homilii wygłaszanych przez duchownych Kościoła katolickiego, padają ważne słowa. Tam również, pod obeliskiem upamiętniającym tragedię mieszkańców z dnia 1 września 1939 r., hierarchowie Kościoła oraz dostojnicy świeccy, z prezydentami Rzeczypospolitej Polskiej na czele, składają hołd ofiarom nalotów Luftwaffe. Choć od prawie ośmiu dekad świątynia nie istnieje, wciąż żyje w przekazach kolejnych pokoleń i świadomości mieszkańców Wielunia i ziemi wieluńskiej. Przywracanie pamięci o świątyni, a zarazem ludziach z nią związanych, przy okazji omówienia nagrobków i tablic pamiątkowych, niech stanowi wkład w utrwalanie przywiązania do rodzinnego miejsca.

Jedna z najstarszych tablic poświadzeniowych mieściła się w zakrystii kościoła kolegiackiego. Upamiętniała dobudowę zakrystii zakończoną w 1531 r. Informowała ponadto, że jej fundatorem był ks. Stanisław Łowieński (zm. w 1551 r.), dziekan i kanonik kolegiaty wieluńskiej, proboszcz parafii w Osjakowie w latach 1532-1547³. Tablica miała wymiary: 51 x 116 cm, a tekst wykuty w piaskowcu brzmiał⁴: *AD LAVDEM DEI ET PRO ECCL (ESI)E/NECESSITATE ST [AN]JI (SLAVS) LOVENS-KI/DECANVS ST [R]VXIT EDES HAS/ANNO 1531*⁵. W okresie powojennym, do lat 80. XX w., znajdowała się w kaplicy kościoła św. Józefa w Wieluniu.

Nieznane są losy tablicy marmurowej przymocowanej pierwotnie na ścianie prezbiterium, a poświęconej ks. Janowi Strzałkowskiemu, kanonikowi wieluńskiemu, proboszczowi parafii Dzieztkowice i Łubnice w ziemi wieluńskiej, zmarłemu w 1581 r. Proboszcz przedwojennej fary ks. prałat Wincenty Przygodzki sugerował, iż kanonik mógł być pochowany w grobie przed ołtarzem głównym. Napis na epitafium, odczytany w latach 20. XX w. przez wspomnianego duchownego, brzmiał: *Reverendo Domino Joanni Strzałkowski Canonico Vielunes: Dzieztkoviens: Lubnic ensique Plebano-Modesto Pio Mito Humano Industrioque viro A Domini MDLXXXI die II Mense May Aetatis vero suae LII ex hac vita sublato Andreas Stradomski Confrater [...] exquiter mestus Carrisimo avunculo [...]*⁶.

Kaplica Radoszowskich, znanych obecnie po nazwiskiem Radoszewskich, była ufundowana w I połowie XVII w. przez szlachecką rodzinę z Siemkowic w ziemi wieluńskiej. Zawierała ona cenne wyposażenie, w tym portrety rodowe, interesujący ołtarz i tablice. We wnętrzu dominowały jednak dwa duże renesansowe nagrobki wykute w wapieniu, częściowo także w marmurze. Przedstawiciele zacnego rodu znaleźli pochówki w kryptach pod kaplicą. Nagrobek Jerzego Boksy Radoszowskiego vel Radoszewskiego (ok. 1534-1614), posła na sejm, podkomorzego wieluńskiego, powstał prawdopodobnie bezpośrednio po

³ T. NOWAK, *Dzieje Osjakowa i okolicznych wsi do połowy XVI wieku*, w: *Monografia Gminy Osjaków*, red. J. Książek, Wieluń 2013, 178.

⁴ Brakujące na tablicy litery lub fragmenty tekstu zawarte są w nawiasach klamrowych, natomiast abrewiacje, w nawiasach łukowych.

⁵ *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. 2, województwo sieradzkie, wyd. A. Szymczakowa – J. Szymczak, red. R. Rosin, Warszawa – Łódź 1981, 152 (tekst odczytała M. Kowalczyk); W. PRYGOZDKI, *Z przeszłości Wielunia. Przyczynek do historii diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 1928, 22.

⁶ W. PRYGOZDKI, *Z przeszłości Wielunia*, 18-19.

jego śmierci. W dolnej jego części, w otoczeniu bogatej ornamentyki, dłutem dobrego kamieniarza wyeksponowano postać J.B. Radoszewskiego, w pozycji leżącej, w zbroi i z buławą w prawej ręce. Obok wykuto elementy uzbrojenia (panoplia), a powyżej rodowe herby: Oksza, Jastrzębiec, Nowina, umieszczone na kartuszu zwieńczonym okazałymi labrami. U dołu nagrobka znajdowała się marmurowa tablica (do lat 80. XX w. zachowała się część tablicy ok. 50 x 50 cm) z obszerną inskrypcją wykonaną kapitałą humanistyczną. W tekście epitafijnym podkreślono zasługi Jerzego Boksy Radoszewskiego dla Ojczyzny – dwukrotną, zaszczytną funkcję poselską zarówno do arcyksięcia Maksymiliana Habsburga, jak i króla Zygmunta III Wazy. Przypomniano również, że syn Jerzego – Bogusław Boksa – pełnił funkcję opata w klasztorze Benedyktynów w sanktuarium na Świętym Krzyżu. Upamiętniony w ten sposób przedstawiciel możnego rodu zmarł 23 października 1614 roku, w wieku 80 lat⁷.

Napis na epitafium Jerzego Radoszewskiego brzmiał: *GEORGIO RADOSZOWSKI BO [XA SVCCAMERARIO TERRAE VIELVNENSIS VIRO IN REBVS]/GERENDIS INDVSTRIA, PROB [ITATE MORVM GRAVITATE ERGA PRINCIPES FIDE]/ET OBSEQVIO ERGA PATRIA (M) AM [ORE EXCEL (LENTISSIMO) AD MAXIMILIANVM ARCHIDVCEM AVSTRIAE]/AB ADVERSA FACTIONE OBIE [CTVM REGNI AEMVLVM POSTEA VERO AD SIGISMVN]DVM III REGEM POLONIAE PV [BLICO NOMINE LEGATO FELICISSIMO TOTIES AD REG/NI] GENERALIA COMITIA ANI [MI INVICTI NVNTIO IN IVRE DICVNDI TRIBVNAL (IS) GE/NERAL (IS) REGNI AEQVITATIS ET IVS [TITIAE STVDIOSISSIMO IN AMPLISSIMI SENATVS/ORDINEM A] PRINCIPIBVS SVIS MVL [TOTIES ADSCITO AMBITVM DETRACTATI OMNIBVS/NON MINV]S OPTIMI QVAM G [RAVISSIMI ETELOQVENTISSIMI CIVIS MVNERIBVS/DOMI FORISQVE] FVNCTO PATRI [CARISSIMO BOGVSLAVS ABBAS S (ANCTAE) CRVCIS ET MARCVS FILII] SVI PERPETVO [MAERENTES POSVERE. VIXIT ANNOS 80 MENSES [...] OBIIT NON SI]NE SVMMO [SVORVM GEMITV ANNO 1614 MENSE 23 OCTOBRIS [...] VIXI ET QVEM DEDERAS CVRSVM MIHI CHRISTE PEREGI]*⁸. Niestety nie znamy tre-

⁷ H. KOWALSKA, *Radoszewski (Radoszowski, Boksa-Radoszewski) Jerzy h. Oksza (ok. 1534–1614)*, PSB 29, 749.

⁸ *Corpus inscriptionum Poloniae*, 145-146 (tekst odczytał J. Szymczak); W. PRZY-GODZKI, *Z przeszłości Wielunia*, 19.

ści inskrypcji zamieszczonej na tablicy w górnej części nagrobka J.B. Radoszewskiego.

Drugi okazały nagrobek poświęcono bratu Jerzego, Andrzejowi Boksie Radoszewskiemu, chorążemu ziemi wieluńskiej, zmarłemu w 1621 r. Wyrzeźbiona postać A.B. Radoszewskiego była wyeksponowana w centralnym miejscu nagrobka, w pozycji leżącej, z kopią w prawym ręku. Poniżej znajdowała się duża tablica marmurowa o wymiarach: 73 x 121 cm. Inskrypcja wykonana na niej kapitałą humanistyczną głosiła męstwo, chwaliła jego czyny i cnoty obywatelskie, oddanie Bogu i religii katolickiej. Napis wspominał o udziale w zwycięskiej bitwie po stronie Stefana Batorego oraz popieranie Zygmunta III Wazy w działaniach przeciwko Maksymilianowi Habsburgowi. W inskrypcji wymieniono córkę Annę oraz żonę Barbarę z Popławskich. W okresie powojennym, do lat 80. XX w., epitafium przechowywane było w kaplicy kościoła św. Józefa. Napis na grobowcu Andrzeja Boksy Radoszewskiego brzmiał: *G (E)N (ER)OSO ET M (A)G (NIFI)CO ANDREAE RADOSZOWSKI/BOXA DE SIEMICOVICE VEXILLIFERO TERRAE VIELVNENSIS/QVI PRIMA (M) AETATE (M) SVA (M) T (EM)P (OR)E HENRICI REGIS EXTRA FINES REGNI IN AVLA/STEPHANI BATHORI PALATINI TV (N)C TRANSYLVANIAE, LEVIORIB (VS) CERTAMINIB (VS) CVM/STEPH (AN) O BEKIESZ DE P (RI)NCIPATV OBTINENDO SAEPI (VS) VICTORIS POSTEA VERO,/INVICTI REG (NI) POLO (NI)AE DEGE (N)S PLVRI-MA SPECIMINA VIRTVTIS EDIDIT ET IN EI (VS)/FVNERE VEX (IL) L (V)M TERRAE VIELVN (ENSIS) EO HON (O)RE A SEREN (ISSI)MO REGE SIG (IS)MV (N)DO III/DVCTVS AMORE PATRIAE LEVAVIT/VIRO/IN CO (N)SILIIS TA (M) DE REPVB (LI)CA QVA (M) AMICOR (VM) PEREN (NI) GRAVI IN RETIN (EN)DA AMICI (TI)A/CONSTANTI FIDEI CATH (OLI)CAE P (RO)PVGN (AT)ORI ACER (RI)MO COMM (O)DI ET VTIL (ITA)TIS R (E)PVB (LICAE)/STVD (IOSISSI)MO PIO P (AT)RI MAESTA FILIA ANNA CONIVX M (A)G (NIFI)CI ANDREAE DE LIPIE DE ARMIS/SRENIWA DE MAGNIFICA BARBARA POPŁAWSKA CO (N)IVGE SVA P (RO)CREATA HVIC SE (PVL)CHRO/Q (VI) SIBI VIVE (N)S EXTRVX (ER)AT ET SVM (M)A (M) MILLE DV-CENTOR (VM) FLOREN (O)R (VM) DOTAVIT HANC/TABVLA (M) ADIVNGI FECIT VIXIT ANNOS [...] MORIT (VR) [...] /IDEM INDE CREPITA SVA AETATE A (NNO). 1621 D (IE). FESTO S (ANCTI). MATTIAEI/IN D (V)CTV (M) VIELVN (ENSIS) VEX (IL)L (V)M P (RO) VIN (CIA)E/CON (TRA) OSMANV (M) IMP (ER)ATOREM TVRCICV (M) ELEVAVIT AC ILLVD MAGNO CV (M) EX (ER)CITV O (MN)IB (VS)Q (VE) INCOLIS,/TER (RAE) VIELVN (ENSIS) VIELVNIO VSQ*

(VE) AD VISTVLA (M) DVXIT IBIQ (VE) ID IVX (TA) CONSTITVO (RVM) COMITIALE, /G (E)N (ER)OSO ALBRACHTO RADOSZOWSKI BOXA NEPOTI, EX F (RAT)RE TRADIDIT Q (VI) P (RAE)FAT (VS)/ NEPOS P (RO)MISERAT, EIDEM G (E)N (ER)OSO P (AT)RVO SVO, SI NECES (SI)TAS POPOSCISSET CONST (ANTINO)POLIM DVCERE⁹.

W kaplicy Radoszewskich znajdował się również portret epitafium poświęcone Markowi Boksie Radoszewskiemu (ok. 1577-1641), poświęcony na Sejm RP, podkomorzemu wieluńskiemu i kasztelanowi. Na tablicy przedstawiono zalety i godności, które pełnił opisywany. Wymieniono również jego żonę – Annę z Biskupskich, dziedziczkę Rudnik k. Poddębic. Marmurowa tablica o wymiarach: 66 x 75 cm znajduje się na placu kościelnym przy obecnej kolegiacie wieluńskiej. Zawiera tekst wykonany kapitałą humanistyczną o następującej treści: *D (EO) O (PTIMO) M (AXIMO)/MAGNIFICVS DE SZEMIKOWICE BOXA RADOSZOWSKI/PRIMO SVCCAMERARIVS DEINDE CASTELLANVS/ ET AMOR TOTIVS INCLITAE/NOBILITATIS TERRAE WIELVNENSIS/ QVI/IN ANTIQVIS SEMPTER OPT (IMA) MERITA AC DIVORVM/GENITRICE OKSZORVM FAMILIA/NATVS/LITERIS ARMIS VIRTVTIBVS AC MERITIS/SEMPER IN SERENISSIMAM DOMVM IAGELONIDAM ET VBIQVE/FLORESCENS/ANNO DOMINI 1641 28 NOVEMBRIS AETATIS SVAE 64/HIC IN HOC MAVSOLEO/CVM ANNA DE RVDNIKI BISKVPSKA CONSORTE SVA/SVCCAMERARII LECICIENSIS FILIA/I [M]MORTALITATI OBLATVS EST¹⁰. Dodajmy, że na portrecie epitafijnym kasztelan przedstawiony jest jako mężczyzna w średnim wieku, ubrany w żupan oraz w delię z dużym futrzanym kołnierzem i z ozdobnymi guzami. U góry po prawej stronie widnieje czteropolowa tarcza z herbami: Oksza, Korczak, Jastrzębiec i Rawicz, a poniżej napis: *MAREK RADO–/SZOWSZKI OXA z SIEMI–/KOWIC PODKOMORZY/ WIELIVNSKI*. Portret o wymiarach 52 x 59,5 cm wykonano farbami olejnymi na miedzianej blasze. Ten ocalony zabytek, po wojnie znajdujący się w kościele pw. Bożego Ciała, w 1969 r. parafia przekazała do zbiorów MZW¹¹.*

⁹ *Corpus inscriptionum Poloniae*, 153-154 (tekst odczytał J. Zimiński); W. PRZYGODZKI, *Z przeszłości Wielunia*, 19.

¹⁰ *Corpus inscriptionum Poloniae*, 148; W. SZCZYGIELSKI, *Dzieje ziemi wieluńskiej*, Łódź 1969, 107.

¹¹ MUZEUM ZIEMI WIELUŃSKIEJ W WIELUNIU, Karta katalogowa opracowana w 1970 r. przez T. Olejnika, sygn. MZW-AH-17; T. OLEJNIK, *Z naszych zbiorów*, „Informator Muzeum Ziemi Wieluńskiej” 2/3 (1972), 11-12; TENŻE, *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 2007, 256-257; M. RADOSZEWSKI, *Diariusz koronacyjnej Najjaśniejszego Wła-*

Brat wspomnianego Marka, Bogusław – opat benedyktyński klasztoru św. Krzyża (1608-1634), biskup kijowski (1619-1633) i łucki (1633-1638) – ufundował kolegiacie wieluńskiej okazałe kartusze herbowe. Wykuto je w marmurze o wymiarach: 50 x 80 cm każdy. Widnieją na nich rzeźbione głębokim reliefem i polichromowane herby rodowe: Oksza, Korczak, Jastrzębiec i Rawicz zwieńczone infułą biskupią. Dookoła herbów umieszczono litery: B (ogusław) R (adoszewski) B (oxa) E (piscopvs) CH (ioviensis) A (bbas) S (anctae) C (rvcis), które po rozwinięciu oznaczają: Bogusław Boksa Radoszewski Biskup Kijowski Opat na Świętym Krzyżu¹². Kartusze umieszczono na znacznej wysokości, powyżej pilastrów: cztery w nawie głównej i sześć w prezbiterium. Z pożogi wojennej ocalały dwa nieuszkodzone, które z czasem wmurowano w ścianę kaplicy kościoła św. Józefa w Wieluniu. Natomiast trzeci, częściowo zniszczony (brakuje ok. 1/3 obiektu), znajduje się w zbiorach wieluńskiego muzeum. W okresie od 6 marca do 23 czerwca 2019 r. ten świadek tragedii kolegiaty eksponowany był w Muzeum II Wojny Światowej na wystawie czasowej „Dziedzictwo utracone”.

Wśród XIX-wiecznych epitafiów szczególne miejsce zajmuje marmurowa tablica o wymiarach: 116 x 76 cm, poświęcona zmarłej w 1831 r. Ksawerze Paciorkowskiej. U góry tablicy wyryto herby Gryf i Jastrzębiec, a poniżej napis o treści: *Wiecznej pamiątki złożonych zwłok tu w tym grobowcu zmarłej w dniu/14. Maja 1831. r. w dziewiczym stanie lat 19. mającej Xawery/Paciorkowskiej zrodzonej z Alexandra i Julii Paciorkowskich/której przedwczesny zgon najczulszą Matkę w najsroźsze wtrącił cierpienia, która na tym tu głazie łzy swe ociera i żal swój koi./Ciesząc się tym samym wyrokiem Boga, że jak za życia/jedna krew w nich płynęła, tak i pod tym kamieniem obie/śmiertelnym ciosem połączone, Bóg ich dusze w chwale swojej/przedwiecznej umieści, za uproszeniem tej łaski przez prawo-/wiernych, którzy przechodząc ten grobowiec westchnieniami/i modłami swemi, to u Stwórcy wyjednać będą mogli.* W latach 2009-2019 opisany zabytek znajdował się w Muzeum Ziemi Wieluńskiej na stałej wystawie „Tragedia Wielunia 1 IX 1939 r.”.

Inna tablica, wykonana w szarym marmurze o wymiarach: 53 x 42 cm, jest poświęcona zmarłemu kanonikowi kaliskiemu i dziekanowi wieluńskiemu. Treść napisu epitafijnego brzmi następująco: *D. O. M/Ś. P./X. ANTONI MICHALSKI/KAN. KALISKI 20 LAT PROBOSZCZ/DZIEKAN*

dysława Zygmunt IV, oprac. W. Kaczorowski – Z. Szczerbik, Opole 2002.

¹² *Corpus inscriptionum Poloniae*, 155; B. KUMOR, *Radoszewski (Radoszowski, Boksa -Radoszewski) Bogusław h. Oksza (ok. 1577–1638)*, PSB 29, 747-748.

WIELUŃSKI UR. 1828 R. W GIDLACH/UM. 13 GRUD. 1889 R./KAPŁANI DEKANATU WIELUŃSKIEGO/ODDAJĄC CZEŚĆ PAMIĘCI ZMARŁEGO/PROSZĄ O MODLITWĘ/ZA JEGO DUSZĘ. Tablica wyeksponowana jest na stałej wystawie w Muzeum Ziemi Wieluńskiej.

W wirydarzu poaugustiańskim przy kolegiacie wieluńskiej przechowywane są dwie kamienne tablice pochodzące z fary. Na pierwszej z nich o wymiarach 92 x 69 cm widnieje następujący napis: *D. O. M./Ś. P./TEKLI z MYSZKOWSKICH ZIELIŃSKIEJ MATCE/d. 10 Marca 1821 r./Marcinowi Zielińskiemu Oycu/d. 19 Października 1829 r./Józefie z Zielińskich Taczanowskiej/d. 3 Maja 1831 r./Maryannie Zielińskiej/d. 8 Listopada 1833 r./Wdzięczne Dzieci przywiązane, Rodzeństwo/kładąc ten pomnik prosi u pobożnych o westchnienie/do Boga.* Druga tablica pamiątkowa o wymiarach 70 x 62 cm zawiera inskrypcję o treści: *Dobkiewiczom/Pelagia Belling/przeżywszy lat 25 po stracie/Trojga dzieci przeniósła się/do Wieczności/dnia 3/15 Listopada 1844 roku.*

Dwa kolejne XIX-wieczne epitafia znamy jedynie ze zdjęć archiwalnych. Na lewym filarze, pod belką tęczową umocowana była tablica upamiętniająca 36-letnią kobietę o nazwisku Mianowska (imię nieczytelne), zmarłą w 1838 r. Na filarze pod chórem, od strony nawy lewej, znajdowało się epitafium poświęcone Mariannie Mianowskiej (data nieczytelna).

Kilka innych tablic znajduje się obecnie jako depozyt w Muzeum Ziemi Wieluńskiej. Jedną z nich jest tablica poświadczeniowa o wymiarach 75 x 60 cm, wykonana w lastriko. Informuje ona o wizytacji parafii wieluńskiej przeprowadzonej 5 października 1911 r. przez biskupa płockiego Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Pod wyobrażeniem krzyża, pastorału i infuły biskupiej wyryto napis: *A. D./MCMXI/5 Oktober/Ecclesiam visitavit/Excellentissimus Dominus/NOWOWIEJSKI/Episcopus Plocensis*¹³.

Spośród wielu obiektów zachowała się tablica z białego marmuru o wymiarach: 38 x 42 cm ze złożonymi literami składającymi się w napis: *ŚWIĘTEJ PAMIĘCI/KSIĄDZ SZYMON DYMEK/KAPŁAN CNÓT WIELKICH./ZMARŁ PSZEDWCZEŚNIE¹⁴/W 27 ROKU ŻYCIA/DNIA 18 MAJA, 1903 ROKU./REQUIESCAT IN PACE!*

¹³ Bł. Antoni Julian Nowowiejski, biskup płocki (ur. 1858 r. w Lubieniach k. Opatowa – zm. 28 V 1941 r. w obozie w Działdowie – Soldau), błogosławiony Kościoła katolickiego.

¹⁴ Zapis oryginalny.

Kapłanom pełniącym funkcje proboszczów po odebraniu świątyni godności kolegiaty ufundowano tablicę pamiątkową z białego marmuru o wymiarach: 55 x 58 cm. Górną część tablicy wypełnia wizerunek Najświętszego Sakramentu, kielicha oraz otwartej księgi Pisma Świętego. Poniżej widnieje napis: *SZEREG PROBOSZCZÓW WIELUŃSKICH PO ZNIESIENIU KOLEGIATY/X. SZYMON DULNICKI + 1839 R./X. ANTONI LENKIEWICZ + 1861 R./X. SZCZEPAN NISKI + 1868 R./X. ANTONI MICHALSKI + 1889 R./X. JAN GODOROWSKI S.T.M. OD 1890 R.*

Na drugim filarze z prawej strony nawy kościoła znajdowały się dwa marmurowe epitafia, które upamiętniały Józefa Zygusia, burmistrza Wielunia, zmarłego w 1905 r. oraz jego żonę Emilię zmarłą w 1927 r. Na górnej tablicy (jej los jest nieznany) napis brzmiał: *D.O.M./Ś. P./JÓZEF ZYGUŚ/UR. W WIELUNIU 17 PAŹDZIERNIKA 1845 R./ZM. 25 STYCZNIA 1905 R./B. PREZYDENT I ZASŁUŻONY OBYWATEL/M. WIELUNIA/PROSI O MODLITWĘ.* Napis na tablicy (50 x 75 cm) ułożonej niżej był następujący: *D.O.M./Ś. P./EMILJI/Z/DROZDOWSKICH/ZYGUŚ/ZM. 24 VI 1927 R./ZASŁUŻONEJ OBYWATELCE/M. WIELUNIA/PROSI O ZDROWAŚ MARJA.*

Epitafium z czarnego marmuru, o wymiarach: 64 x 45 cm, nieco uszkodzone, zawiera następującą treść: *Ś. P./KAROLINA SCHMIDT/PRZEŻYWSZY LAT 75/ZMARŁA DN. 6 PAŹDZIERNIKA/1926 R./ZACNEJ I NIEZAPOMNIANEJ/CIOCI/RODZINA.*

Na pierwszym od wejścia filarze, z lewej strony nawy głównej, 4 maja 1929 r. odsłonięto tablicę upamiętniającą młodego gimnazjalistę, obrońcę Lwowa w okresie walk z Ukraińcami (1918-1919). Napis na marmurowym epitafium o wymiarach 70 x 60 cm brzmi: *Ś. P. JAN ŁĄCZKOWSKI UCZEŃ VII KL. SZK. REALNEJ W WIELUNIU SZEREG. V.-GO P.P. 13 KOMP. W 16-TYM ROKU ŻYCIA W OBRONIE ZAGROŻONEGO LWOWA W KRWAWYCH ZAPASACH Z HAJDAMAKAMI POLEGŁ NA POLU CHWAŁY. UR. W WIELUNIU 26 XII 1902, ZGINĄŁ POD LWOWEM 8 IV 1919.* Uratowana przed zniszczeniem tablica przez dziesiątki lat ciche schronienie znalazła w kościele w Ostrówku, do którego trafiło wiele obiektów z fary. W 90. rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości, z inicjatywy piszącego, odnowiono tablicę i odsłonięto ją we wnętrzu kościoła św. Józefa Oblubieńca (dawny kościół szkolny). Informację o jej historii uzupełnia mała tabliczka o treści: *TABLICA Z WIELUŃSKIEJ FARY/ZBURZONEJ W LATACH 1939-1940/POWTÓRNICIE POŚWIĘCONA*

I ODSŁONIĘTA 11 XI 2008 r./Grób Janka Łączkowskiego (numer 718) znajduje się na Cmentarzu Orłąt we Lwowie¹⁵.

W 1933 r. z okazji 250. rocznicy zwycięstwa pod Wiedniem ufundowano tablicę pamiątkową, którą przymocowano na zewnątrz kościoła. Wykonano ją z białego marmuru kararyjskiego o wymiarach: 80 x 150 cm. Na niej umieszczono znacznie mniejszą tablicę z brązu. Na głównej tablicy napis brzmiał: *Zwycięstwa przodków są nakazem dla potomnych./Natchnieni duchem Rycerstwa Polskiego,/którego oręż uratował Wiedeń/i Zachód Europy od jarzma tureckiego/Mieszkańcy Wielunia/kładąc ten kamień pamiątkowy na murach kościelnych/ślubują służyć wiernie wskrzeszonej Ojczyźnie/i nieść ofiarę krwi w obronie granic/Zmartwychwstałego Państwa./Tak nam dopomóż Bóg.* Na tablicy metalowej wyeksponowano popiersie króla i napis: *12 IX 1683 – 12 IX 1933/Jan III Sobieski/król Polski/17 VII 1629 – 17 XI 1696/w 250 rocznicę/zwycięstwa pod Wiedniem/i ocalenia chrześcijaństwa/od nawały tureckiej.* Autorem tekstu był ks. prałat Wincenty Przygodzki, proboszcz opisywanego kościoła. Tablicę wykonała firma **Alfreda Fiebigera z Kalisza**¹⁶. Od września 1939 r. jej los jest nieznan.

Sculptured in the Stone. Epitaphs, Gravestones and Attestation Boards in St. Michael's and St. Mary's Post- Collegiate Church in Wieluń Summary

The history of St. Michael's and The Visitation of the Blessed Virgin Mary parish church are strictly connected with the events which were taking part in the town during seven centuries. A gradual development of importance the collegiate church was nobilitated by the visits of the highest dignitaries both secular and ecclesiastical ones. The temple has become the mother of churches in the land of Wieluń. Firmly integrated with both urban and landed organs, financially supported by numer-

¹⁵ Jan Łączkowski był żołnierzem 13. kompanii 5. Pułku Piechoty Legionów. Poległ w krwawym boju w Pasiekach koło Lwowa. Zob. J. KSIĄŻEK, *Zapomniany bohater z Wielunia*, „Nasz Tygodnik” [Dodatek do „Dziennika Łódzkiego”] 2006, nr 263, 10; TENŻE, *Łączkowski Jan (1902-1919)*, w: *Wieluński słownik biograficzny*, t. 1, red. Z. Szczerbik – Z. Włodarczyk, Wieluń 2012, 77-78.

¹⁶ J. KSIĄŻEK, *Ks. Wincenty Przygodzki – kapłan, działacz społeczny, polityczny oraz regionalista*, RW 4 (2004), 50.

ous donators, collegiate church was believed to be well– equipped and wealthy. The archbishop of Gniezno, Jan Łaski confirmed it and rated the collegiate church as assimilated to the richest ones in the Kingdom. Some interesting epitaphs from the 16th – 20th century and renaissance nobility gravestones destroyed by Luftwaffe attack are noteworthy.

Słowa kluczowe: Wieluń, kościół, fara, epitafia, tablice poświęceniowe, nagrobki, duchowni, szlachta, ród Radoszewskich, II wojna światowa.

Keywords: Wieluń, church, parish, epitaphs, attestation boards, gravestones, clergy, nobility, the Radoszewski's family, the Second World War.

Bibliografia

I. Źródła

1. Rękopiśmienne

MUZEUM ZIEMI WIELUŃSKIEJ W WIELUNIU

sygn. MZW–AH–17, Karta katalogowa opracowana w 1970 r. przez T. Olejnika.

2. Drukowane

Corpus inscriptionum Poloniae, t. 2, województwo sieradzkie, wyd. A. Szymczakowa – J. Szymczak, red. R. Rosin, Warszawa – Łódź 1981.

Łaski J., *Liber beneficiorum archidioecesis gnesnensis*, t. 2, wyd. J. Łukowski, Gniezno 1881.

II. Opracowania

Kowalska H., *Radoszewski (Radoszowski, Boksa-Radoszewski) Jerzy h. Oksza (ok. 1534–1614)*, PSB 29, 749.

Książek J., *Łączkowski Jan (1902-1919)*, w: *Wieluński słownik biograficzny*, t. 1, red. Z. Szczerbik – Z. Włodarczyk, Wieluń 2012, 77-78.

Książek J., *Ks. Wincenty Przygodzki – kapłan, działacz społeczny, polityczny oraz regionalista*, RW 4 (2004), 39-68.

Książek J., *Zabytki ruchome kościoła parafialnego i ich dzieje w XIX i XX wieku*, w: *Siedem wieków fary wieluńskiej*, red. J. Książek, Wieluń 2009, 46-58.

- Książek J., *Zapomniany bohater z Wielunia*, „Nasz Tygodnik” [Dodatek do „Dziennika Łódzkiego”] 2006, nr 263, 10.
- Kumor B., *Radoszewski (Radoszowski, Boks-Radoszewski) Bogusław h. Oksza (ok. 1577–1638)*, PSB 29, 747-748.
- Nowak T., *Dzieje Osjakowa i okolicznych wsi do połowy XVI wieku*, w: *Monografia Gminy Osjaków*, red. J. Książek, Wieluń 2013, 143-181.
- Olejniki T., *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 2007.
- Olejniki T., *Z naszych zbiorów*, „Informator Muzeum Ziemi Wieluńskiej” 2/3 (1972), 11-12;
- Przygodzki W., *Z przeszłości Wielunia. Przyczynek do historii diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 1928.
- Radoszewski M., *Diariusz koronacyjnej Najjaśniejszego Władysława Zygmunta IV*, oprac. W. Kaczorowski – Z. Szczerbik, Opole 2002.
- Szczygielski W., *Dzieje ziemi wieluńskiej*, Łódź 1969.
- Związek J., *Parafia kolegiacka w Wieluniu w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, RW 1 (2001), 43-78.